

І.ЗАДОРЖНИЙ (Ужгород)

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ПОЛЬЩІ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО ДЕМОКРАТІЇ.

Процес трансформації суспільно-політичного устрою країн Центрально-Східної Європи – складне та динамічне явище. Визначальними у ході політичного транзиту в центральноевропейських країнах є всеохоплюючі перетворення, встановлення демократичних принципів законодавчої і виконавчої влади, здійснення судової реформи. Демократичним змінам сприяють інституціональні, політичні та поведінкові зміни в державі та суспільстві. Значну роль на початковій стадії транзиту відіграє політичний режим в країні, особливості якого, впливають на подальший розвиток демократії. Одночасно з трансформацією політичних режимів відбувається становлення державних інститутів, провідних суб'єктів цього процесу, які повинні функціонувати за нових обставин. Успіх транзиту залежить від ефективності та гнучкості створених політичних інституцій, особливостей їх взаємодії та взаємовпливу, тобто від характеристик інституційного виміру політичної системи суспільства та функціонування державної влади в посттоталітарних умовах.

Поміж країн Центрально-Східної Європи першою на шлях демократизації ступила Польща. Здобуті країною в ході цього процесу результати, без сумніву, є успішними і показовими. Як політична, так і економічна ситуація сьогодні є доказом цього. Польща, порівняно з Україною, мала нетривалий досвід соціалізму – близько сорока років. Комуністичний режим був для неї принесеним ззовні, тому ступінь ментально-психологічної готовності польського народу до зміни політичної системи був вищим. Антикомуністичні гасла об'єднали суспільство, бажання покінчити з ганебним радянським минулим та повернутися до західної цивілізації опанувало думки більшості громадян, а тому процес кардинальних демократичних змін відбувався інтенсивніше й результативніше, порівняно з країнами колишнього СРСР.

Питанню трансформації політичної системи Польської Республіки в умовах демократичного транзиту приділяли увагу польські вчені А.Пшеворський [17], А.Антошевський [14], [23], Р.Хербут [14], Є.Вятр [2], Є.Мачкув [13]. Серед українських науковців цю тематику розробляли А.Романюк [19], [20] Г.Зеленько [6], [7], С.Грабовський [4], О.Кукуруз [11], С.Лячинський [12]. У контексті демократичного транзиту в посткомуністичній Європі політичну систему Польщі досліджували І.Сало [21], О.Долженков [5]. Інститут президентства в країнах Центральної і Східної Європи висвітлено у дослідженнях А.Кинєва [8].

З опрацьованої літератури випливає необхідність глибшого дослідження проблематики трансформації політичної

системи Польщі в умовах переходу до демократії, зокрема процесу становлення політико-правових основ функціонування політичної системи, забезпечення діяльності, взаємодії і протизваги гілок влади в країні.

З огляду на перманентну кризу повноважень в українській владі, яка помітно гальмує процес консолідації демократичної системи країни, актуальним є дослідження трансформації владної моделі Польської Республіки, яка могла б слугувати прикладом позитивних перетворень і для нашої держави. Дослідження даної тематики зумовлено потребою вивчення досвіду функціонування політичних інститутів в умовах суспільно-політичних перетворень, необхідністю окреслення основних факторів, які вплинули на становлення політичної системи Польщі, а також принципів і механізмів взаємодії між законодавчою і виконавчою владою та президентом.

Поштовх демократичним змінам в Польщі дали масові страйки очолювані незалежною профспілкою „Солідарність”, які проходили 1988 року, і змусили керівництво Польської Об'єднаної Робітничої Партії (ПОРП) до переговорів з демократичною опозицією. У ході „круглого столу”, що тривав з лютого по квітень 1989 року, було досягнуто згоди щодо майбутньої політичної і економічної системи країни [22, 147]. У той же час, перед польською елітою постала необхідність вибору моделі оформлення нового політичного режиму, зокрема відновлення політичних інститутів досоціалістичної Польщі. Тому угода „круглого столу” передбачала скасування керівної ролі Польської об'єднаної робітничої партії (ПОРП), відновлення двопалатного парламенту та інституту президентства, проведення дострокових виборів до Сейму, тобто прийняття ключових рішень для демократизації країни. Після виборів 1989 року до так званого „Контрактного парламенту”, у якому 65% місць гарантувалося ПОРП незалежно від їх результатів, Національними зборами було обрано президентом Польщі В.Ярузельського. Він, у свою чергу, запропонував на пост прем'єр-міністра Ч.Кіщака, представника ПОРП, що суперечило домовленостям [11]. Проте, наполегливість опозиції і налаштованість на зміни частини недемократичної політичної еліти значно прискорили хід трансформації. Так, „Солідарності” вдалося розколоти провладну коаліцію і поставити на чолі уряду свого представника Т.Мазовецького, забезпечивши, таким чином, сприятливі умови для проведення всеохоплюючих радикальних реформ. Разом з внесенням змін і доповнень до Конституції в країні запанував політичний стан, що призвів до саморозпуску ПОРП. Втрата політичної опори зменшила політичну роль президента В.Ярузельського, який, піддаючись тиску з боку демократичної влади, прийняв рішення про відставку з умовою, що його наступник буде обиратися всенародно.

Згідно закону про вибори президента, прийнятого 27 вересня 1990 року, глава держави обирається всенародним таємним голосуванням на загальних, рівних, прямих виборах строком на п'ять років і може бути обраний повторно лише один раз. Маршал Сейму призначає вибори на день, що припадає на період не раніше 100 днів і не пізніше 75 днів до завершення строку повноважень діючого президента, а у випадку вакантності посади президента – у двотижневий термін призначається дата виборів, які мають відбутися за 60 днів з цього часу. Кандидат, який здобув понад половину голосів виборців вважається обраним. Якщо під час першого туру жоден з кандидатів не дістав необхідної кількості голосів, то на 14-й день після першого голосування проводиться повторне голосування. У цьому голосуванні беруть участь ті два кандидати, які під час першого голосування отримали найбільшу кількість голосів. У другому турі для перемоги достатньо здобути просту більшість голосів виборців. Характерно що всі хто здобув пост президента перемагали у другому турі: у 1990 році країну очолив лідер „Солідарності” Л.Валенса, двічі на пост президента обирався лідер реформованих лівих сил та Соціал-демократії Республіки Польщі (СДРП) А.Квасневський (1995-2005), у 2005-2010 роках – представник правої консервативної партії Право і справедливість (ПС) Л.Качинський.

Президент Польської Республіки є верховним представником країни і гарантом неперервності державної влади, дотримання Конституції, захисту суверенітету і безпеки держави, недоторканості та цілісності її території. Конституція Польщі та інші закони надають главі держави значні повноваження в усіх галузях державного життя. Він є суб'єктом законодавчої ініціативи; має право вето стосовно законів, прийнятих парламентом; має право на розпуск парламенту; висуває кандидатуру і призначає голову Ради міністрів та приймає його відставку; скликає Раду міністрів з питань особливого значення; призначає суддів за пропозицією Всепольської судової ради; ратифікує та денонсує міжнародні договори; є верховним головнокомандувачем збройними силами, та інші. Президент також призначає вибори до Сейму і Сенату, скликає перше засідання Сейму і Сенату, здійснює загальне керівництво у галузі внутрішньої та зовнішньої безпеки країни. Президент має право вибіркового вето (ст. 122 п. 4). Для його подолання законопроект повинні підтримати 3/5 депутатів. Перед підписанням закону глава держави може звернутися до Конституційного трибуналу з пропозицією перевірити, чи відповідає даний закон Конституції. У разі підтвердження цього президент зобов'язаний його підписати.

Однією з важливих складових даної статті є вивчення та аналіз конституційного підґрунтя функціонування політичних інститутів Польщі. Конструювання та проектування політичних інститутів демократії на основі політичних знань та політичного досвіду демократичних суспільств визначається як інституційний дизайн [15, 236]. Для усвідомлення проблематики становлення в Польщі інституційного дизайну в умовах переходу до демократії розглянемо етапи конституційного процесу, що проходили в країні. На початковому етапі він характеризується прийняттям ряду законів, які повинні були закріпити демократичні зміни до прийняття нової Конституції. У квітні 1989 року було прийнято закон „Про зміну Конституції Польської Народної Республіки”, за яким зростала роль Сейму, було утворено Сенат, у наслідок чого країна повернулася до двопалатного парламенту. Замість Державної Ради, передбаченої Конституцією ПНР, було утворено інститут президентства, держава отримала назву Республіка Польща. Конституційна реформа передбачала створення умов для перетворення держави у демократичну і правову, пошук оптимальних форм організації державної влади, відродження громадянського суспільства.

Наступним важливим кроком було прийняття 23 квітня 1992 року Закону про порядок підготовки та прийняття Конституції, згідно з яким утворилася Конституційна комісія Національних зборів [3, 357] (до її складу входили депутати Сейму та сенатори), а також, ряду важливих законів про удосконалення органів державної влади, місцевого самоврядування та виборчого законодавства. Так, 17 жовтня 1992 року прийнято Закон „Про взаємовідносини між законодавчою та

виконавчою владами, а також про територіальне самоврядування", який скасував Конституцію 1952 року за винятком розділів про Конституційний трибунал, Державний трибунал, Верховну Палату контролю, Суд і Прокуратуру, принципи виборчого права, герб, кольори, гімн і столицю та внесення змін до Конституції. Цей закон визначив статус президента, парламенту, уряду. Були також прийняті Положення про вибори до Сенату 1991 року та Положення про вибори до Сейму 1993 року. Таким чином, владна модель Польщі набула ознак президентсько-парламентської республіки, що згодом було закріплено Конституцією.

Перше парламентське обговорення проектів Конституції відбулося 22 вересня 1994 року. Лише у січні 1997 року конституційна комісія схвалила проект Основного Закону, а 2 квітня 1997 року його прийняли Національні збори, 25 травня проект Конституції був ратифікований референдумом, на якому „за” висловилися 56,8 відсотків тих, хто проголосував [3, 358], що завершило конституційний процес оформлення політико-владної системи в країні.

Республіка Польща є демократичною правовою державою, яка здійснює принципи соціальної справедливості, найвища влада в ній належить нації. Устрій країни базується на поділі і рівновазі законодавчої, виконавчої та судової влади. Законодавчу владу здійснює Сейм і Сенат, виконавчу – Президент і Рада Міністрів, судову – суди і трибунали [10].

Однією з ознак, що визначають державу як демократичну та правову, є наявність виборного представницького законодавчого органу – парламенту, що утворюється на підставі вільних та справедливих виборів. Нижня палата парламенту – Сейм – складається з 460 осіб, обирається строком на чотири роки. Вибори до Сейму є загальними, рівними, прямими, пропорційними і відбуваються таємним голосуванням. Його повноваження вступають в дію з дня першого засідання і тривають до дня першого засідання ново обраного Сейму. Верхня палата – Сенат – у складі 100 осіб обирається по воеводствах прямими виборами на той же термін. Спільне засідання обох палат – Національні збори – проходить, згідно Конституції, під головуванням Маршала Сейму при складанні присяги президентом, висуванні йому обвинувачення та визнанні його стійкої нездатності виконувати свої функції, також заслуховують звернення президента (ст. 130, 144 п. 8, 131 п.4. Конституції Республіки Польща) [10]. Обидві палати з різними повноваженнями беруть участь у прийнятті законів, постанов, формують особливі конституційні органи, які покликані забезпечити законність у діяльності державних органів, посадових осіб – Верховну Палату контролю, Конституційний трибунал і Державний трибунал, тощо.

Постанову про притягнення Державним трибуналом президента до відповідальності Національні збори приймають не менш як двома третинами голосів від всієї кількості парламентарів і за умови, що пропозиція про це буде внесена не менш як однією чвертю всіх членів Національних зборів. Президент, від моменту прийняття постанови про висунення обвинувачення проти нього, відсторонюється від виконання своїх функцій. Президент звільняється з посади постановою Державного трибуналу. Тимчасово, до зайняття посади новообраним президентом, його функції виконує Маршал Сейму, а якщо він не може їх виконувати – Маршал Сенату [10].

Депутати і сенатори мають право створювати об'єднання за політичною належністю – клуби (мінімальний чисельний склад – не менше 15 депутатів) та депутатські групи (не менше 3 депутатів). Депутат може входити до складу лише одного клубу чи депутатської групи. Клуб намагається втілювати в життя політику своєї партії і (також коаліція партійних клубів) в першу чергу визначають напрямки законодавчої діяльності парламенту.

Правове положення і роль Сейму в державному та політичному житті, його взаємовідносин з іншими державними органами визначається Конституцією, Регламентом та іншими нормативними актами. Головною функцією Сейму є законодавство. Так, Регламент Сейму Республіки Польща 1992 року зі змінами 1996 року деталізує порядок внесення законопроекту суб'єктами права законодавчої ініціативи. Дане право мають, відповідно до ст. 113 Конституції, депутати, сенатори, президент та Рада Міністрів. Тільки уряду належить виняткове право вносити законопроекти, які регулюють питання бюджету. Конституція широко, без будь-яких обмежень закріплює повноваження Сейму в законодавчій галузі. Сейм приймає закони і постанови більшістю голосів у присутності не менш як половини загальної кількості депутатів, якщо Конституція, закон чи постанова Сейму не передбачає іншого (ст.120 Конституції). Маршал Сейму негайно передає закон Маршалу Сенату. Сенат мусить протягом 30 днів прийняти його без змін, внести до нього поправки або відхилити його. Якщо цього не відбувається, закон вважається затвердженим (ст. 121) [10]. Постанову Сенату, яка відхиляє закон або вносить поправки до нього, Сейм може відхилити простою більшістю голосів у присутності не менш як половини всіх депутатів. Закон, прийнятий обома палатами, направляється президенту для промугляції. Президент повинен підписати закон протягом 21 дня або повернути його на повторний розгляд. У разі повернення на повторний розгляд президентом Сейм має право затвердити закон в попередній редакції 3/5 голосів депутатів від кворуму.

Повноваження Сенату є значно вужчими за обсягом, ніж повноваження Сейму. Ця відмінність виявляється у мірі участі Сенату в законодавчій діяльності та відсутності галузевих комісій і комісій конституційної відповідальності. Він має право законодавчої ініціативи й розглядає закони, прийняті Сеймом. Також, Сенат дає згоду президентові призначити у справах, які мають особливе значення для держави, референдум. Аналізуючи повноваження Сенату в законодавчій процедурі, доходимо висновку, що вони не досить ефективні, слабші порівняно з повноваженнями нижньої палати, що підтверджує Регламент Сейму. У ньому детально описана процедура прийняття закону і, зокрема, в статті 51 п. 1 зазначено, що постанова Сенату, яка відхиляє закон, або поправка, яка пропонується його рішенням, вважається прийнятною, якщо Сейм не відхилить її абсолютною більшістю голосів [18]. Разом з тим, повноваження Сенату у деякій мірі затягують час для проходження законопроекту в парламенті.

Сейм достроково припиняє повноваження на основі власної постанови, яка приймається не менше ніж 2/3 голосів від конституційного складу та президентом, який, заслухавши думку Маршала Сейму та Маршала Сенату, може віддати відповідний указ. Проте, особа, яка тимчасово виконує обов'язки президента, не має права приймати рішення про скорочення терміну повноважень Сейму. Причини, через які може бути розпущений парламент наступні: неприйняття Сеймом протягом чотирьох місяців від дня внесення проекту закону про бюджет (ст. 225 Конституції); у випадку ненадання Раді міністрів, назначеній президентом, вотуму довіри (ст. 155 Конституції) [10]. Розпуск Сейму тягне за собою одночасне

припинення повноважень Сенату. Однак, Сейм не може бути розпущений під час надзвичайного стану, а також протягом 90 днів після його закінчення. За таких умов строк повноважень Сейму та Сенату може бути продовжений. Право саморозпуску чи розпуску можна розглядати як дієвий спосіб подолання конституційної кризи в діяльності законодавчих органів влади країни.

Постійні кризи урядів в українських реаліях, за яких їх легітимність піддається сумнівам, зумовлюють доцільність аналізу формування уряду в Польщі, держави зі схожою формою правління. Формально під час процедури призначення прем'єр-міністра доволі значними є компетенції глави держави. Саме президент першим визначає кандидата на посаду глави майбутньої Ради міністрів. Проте, право формування уряду, за політичною традицією, доручається лідеру тієї політичної партії або партійній коаліції, яка перемогла на виборах і дістала більшість депутатських мандатів у Сеймі. Він пропонує персональний склад уряду й представляє Сейму програму урядової діяльності. Необхідно лише отримати вотум довіри від Сейму, що забезпечує можливість функціонування уряду парламентської меншості, згладжує наслідки парламентських криз для країни. Як зауважує С.Грабовський, якщо Сейм абсолютною більшістю депутатів ухвалює вотум довіри урядові, то на цьому „коаліціяда” закінчується – і нікого не цікавить, сформована урядова коаліція офіційно чи ні, головне – щоб уряд працював і мав підтримку депутатів [4]. Якщо ж Сейм не підтримує президентську кандидатуру, то новий склад уряду формується Сеймом в доволі стислий термін – протягом 14 днів з моменту складання присяги. Виняток становлять кандидатури міністрів Закордонних справ, Національної оборони та Внутрішніх справ, які подаються з врахуванням думки президента. Якщо президент протягом 14 днів не сформував персональний склад уряду, Сейм самостійно формує його і призначає більшістю голосів. Затвердження уряду таким чином також вимагає абсолютної більшості голосів депутатів у присутності не менше половини загальної кількості депутатів (ст. 154 Конституції) [10]. Коли й він не одержує підтримки, ініціатива знову переходить до глави держави.

Рада міністрів несе відповідальність перед Сеймом. Сейм за пропозицією не менш як 46 депутатів може прийняти вотум недовіри уряду абсолютною більшістю голосів й одночасно обрати нового Голову Ради міністрів, якому президент доручає створити уряд. Таким чином, відставка одного уряду автоматично означає призначення іншого, що, у певній мірі, запобігає частим достроковим парламентським виборам. Приймаючи відставку Ради міністрів, президент доручає їй виконувати обов'язки до часу призначення нового уряду.

Уряд здійснює внутрішню та зовнішню політику, керує всією державною адміністрацією, схвалює рішення з питань державної політики, що відносяться до його компетенції; забезпечує виконання законів; здійснює законодавчу ініціативу відносно бюджетного законодавства. Якщо уряд визначає постановлений ним проект закону як терміновий (за винятком податкових законів та законів, що стосуються виборів президента, Сейму і Сенату), то термін його розгляду Сеймом скорочується і становить 14 днів, а термін розгляду президентом – 7 днів [10].

Реалізація взаємодії між гілками влади в Польщі демонструє аналіз роботи Сейму, урядової коаліції та уряду. На її стабільність впливає структуризація парламенту, яка залежить від особливостей виборчих кампаній та виборчого законодавства. Перші демократичні вибори до Сейму проводилися 27 жовтня 1991, після дострокового розпуску „Контрактного парламенту”, і проводились за пропорційною виборчою системою без будь-яких обмежень. Депутатські мандати розподілялися методом Хер-Німейра, який віддає перевагу дрібним партіям [19], що призвело до значної фрагментаризації Сейму, функціонування коаліцій меншості, кількох урядових криз та, як наслідок, розпуску парламенту. Вибори 1993 року відбувалися на основі нового виборчого закону, який обмежував проходження до Сейму й Сенату партій та коаліцій, що не набрали відповідно 5% і 8% голосів. Здобувши перемогу, ліві посткомуністичні сили Союз демократичної лівіці (СДЛ) та Польська селянська партія (ПСП) змогли сформувати коаліцію більшості, яка проіснувала до наступних виборів. Проте, наявність лівоцентристського уряду та орієнтованого на праві сили президента створювала ситуацію двовладдя, яка вилилася в конфлікт глави держави з Радою міністрів і парламентом.

Наступні парламентські вибори 1997 року відбулися без зміни закону про вибори. За їх результатами праві сили на чолі з Виборчою акцією „Солідарність” сформували коаліцію та уряд, який вперше діяв всю каденцію парламенту. Напередодні виборчої кампанії до парламенту 2001 року був прийнятий закон, згідно з яким вибори проводяться за пропорційною системою з використанням методу Д'Хондта у 41 багатомандатному окрузі. За кандидатів від партій голосують у виборчих округах, а потім їх розміщують у списку згідно результатів. Списки національних меншин звільняються від виборчих бар'єрів. Здобувши найбільшу підтримку політичної партії після „Солідарності” у 1989 році – 41% голосів виборців, перемогу у виборах отримав СДЛ. Новий польський уряд очолив представник СДЛ Л.Міллер, що зумовило унікальну політичну ситуацію, за якої в руках одного політичного напрямку вперше з 1989 року зосередились усі гілки влади.

Вибори в 2005 році виграла партія „Право і справедливість” (ПС). Незважаючи на передвиборчі заяви, ПС і „Громадянська платформа” (ГП) виявилися нездатними домовитися про формування коаліційного уряду, перш за все, через завищені вимоги обох партій та взаємні особисті конфлікти політиків. За цієї ситуації ПС прийняла рішення про самостійне правління, однак через деякий період вирішено було укласти коаліцію з популістськими партіями – Самообороною та Лігою польських родин. Однак, часті конфлікти, що виникали між партнерами у владі, а також скандал, який спалахнув у зв'язку з акцією, що велася Центральним антикорупційним бюро щодо віце-прем'єр-міністра та очільника „Самооборони” А.Леппера, поклав край цій коаліції. З огляду на масову критику дій уряду та обвинувачення у використанні спецслужб у політичних цілях, ПС у серпні 2007 вирішила розпустити Сейм [1].

Завдяки впевненій перемозі на дострокових виборах до Сейму 21 жовтня 2007 року, в ГП було достатньо голосів, щоб створити уряд із ПСП. Тому відразу після виборів керівники цих партій ухвалили політичне рішення щодо формату коаліції. Попри всю антипатію, яку президент Л.Качинський висловлював до Д.Туска, він не став порушувати звичай, доручивши лідеру ГП формувати уряд, персональний склад якого був відомий на день першого засідання Сейму. 17 листопада уряд приступив до виконання своїх обов'язків, а 23 листопада, Д.Туск оголосив у Сеймі програму дій свого уряду

та отримав вотум довіри [12].

Отже, політична система Польщі склалася в результаті серії реформ, початих в кінці 1980-х років. Поправки до Конституції, прийняті у грудні 1989 року, фактично змінили характер основ суспільного устрою країни, визнали і надали рівний захист різним формам власності, ввели принцип політичного плюралізму. Важливими етапами конституційного процесу стали прийняття у жовтні 1992 року конституційного закону про взаємовідносини між законодавчою і виконавчою владами та місцевим самоврядуванням, що отримав назву Малої Конституції, та Конституції 1997 року.

Масштабність завдань, які необхідно було вирішити в процесі політичної модернізації країни, а також зростаюча фрагментаризація парламенту зумовили на початку 90-х років посилення інституту президента. Система „раціоналізованого парламентаризму” в умовах неструктурованості парламенту призвела до домінування президента у владі. Зокрема, польські дослідники А.Антошевський і Р.Хербут, доводять, що сильна президентська влада виникає з прийняттям на себе главою держави відповідальності за перебіг процесу демократизації, а також за забезпечення необхідного рівня стабільності [14, 77].

Парламентські та урядові кризи, які супроводжували процес демократизації політичної системи країни, не стосуються законодавства, а спричинені виключно позиціями політичних сил в Сеймі, амбіціями окремих політиків та конфліктами між ними. Конституція Республіки Польща чітко розподіляє повноваження всіх гілок влади, регламентує відносини між парламентом, урядом та президентом, містить механізми, які забезпечують їх ефективну співпрацю. Тільки нижня палата має право здійснювати політичний та юридичний контроль за діяльністю уряду, який підзвітний Сейму і складає повноваження перед новообраним парламентом. Сейм може також ініціювати питання про довіру Раді міністрів наслідком чого може бути її відставка. Парламентська коаліція Конституцією Польщі не передбачена, тому наявність чи відсутність формальної більшості в Сеймі не стосується роботи уряду. Проте, принцип формування уряду коаліцією партійних клубів, конструктивний вотум недовіри уряду, необхідність 3/5 голосів депутатів Сейму для подолання вето президента є чинниками, які оптимізують політичний процес, загалом посилюючи парламент. Пропорційна виборча система та наявність високого виборчого бар'єру стимулює структурування Сейму, зменшуючи ймовірність виникнення політичних криз. Право розпуску парламенту зміцнює позицію президента, незважаючи на те, що обставини необхідні для цього залежать від дієздатності Сейму.

Таким чином, можна стверджувати, що здійснення переходу до демократії в Польщі значною мірою зумовлене вибором форми державного правління, дієвим функціонуванням всіх гілок влади. Одночасно, інституційні перетворення в процесі демократизації адекватно відповідали якісно новим вимогам політичних, соціально-економічних та культурних змін. Польський досвід взаємодії між президентом, парламентом та урядом, розв'язання урядових та парламентських криз, зокрема, шляхом проведення дострокових виборів, демонструє чіткість розподілу повноважень гілок влади, ефективність реалізації на практиці конституційних важелів стримувань і противаг, а це має важливе значення для країн, які перебувають на етапі творення демократичної державності, становлення нових політичних і соціальних інститутів, у тому числі і для України.

1. Баєр П. У замкнутому колі // Зовнішні справи – 2007. – №10. // <http://uaforeignaffairs.com/>
2. Вятр Е. Восточная Европа: судьбы демократии // Социологические исследования. – 1992. – № 1. – С. 6-19.
3. Гелей С., Рутар С. Политико-правовые системы світу: Навч. посібник – К.: Знання, 2006. – 668 с.
4. Грабовський С. І знову про конституційну реформу // 10 травня 2009. // <http://www.pravda.com.ua/>
5. Долженков О. Посткомуністичні трансформації в країнах Центрально-Східної Європи та СНД: порівняльний аналіз // Нова політика. – 2000. – № 5. – С. 12-16.
6. Зеленько Г. „Навздогінна модернізація”: досвід Польщі та України. – Київ: Критика, 2003. – 216 с.
7. Зеленько Г. Україна – Польща: політико-владні структури в умовах модернізації // Людина і політика. – 2000. – №2. – С. 28-34.
8. Кынев А.В. Институт президентства в странах Центральной и Восточной Европы как индикатор процесса политической трансформации // Полис. – 2002. – № 2. – С. 126-137.
9. Конституційний Закон про відносини між законодавчою та виконавчою владами Республіки Польща та про місцеve самоврядування від 17 жовтня 1992 р.: [„Мала Конституція”] // Конституції нових держав Європи та Азії. – Київ, 1996. – С. 233–264.
10. Конституція Республіки Польща // <http://www.sejm.gov.pl/>
11. Кукуруз О. Парламентська більшість та опозиція в Сеймі Республіки Польща // <http://www.politik.org.ua/>
12. Лячинський С. Вибори та формування коаліції в Україні і Польщі. Порівняльний аналіз // <http://polityka.in.ua/>
13. Мачкув Е. Преобразование коммунистического тоталитаризма и посткоммунистическая системная трансформация: проблемы, концепции, периодизация // Политические исследования. – 2000. – № 4. – С. 38-59.
14. Переход к демократии стран Центральной и Восточной Европы в сравнительной перспективе / Под ред. А.Антошевского, Р.Хербута; Пер. с пол., прим. и коммент. Н.П.Рогозина. – Донецк: Донбасс, 2001. – 303с.
15. Політологічний енциклопедичний словник / За редакцією Ю.С.Шемшученка, В.Д.Бабкіна, В.П.Горбатенка. – Видання друге, доповнене і перероблене. – К.: Вид-во „Генеза”, – 2004. – 736 с.
16. Польська Конституція: порівняльний аналіз [чинної і “Малої Конституції ”] // Політичний календар: Інформ. аналіт. огляд. – 1997. – Вип. 3. – С. 19–27.
17. Пшеворський А. Переходы к демократии // Філософія політики: хрестоматія: у 4 т., Т.3. / Авт.-упоряд.: В.П.Андрущенко (кер) та ін. – К.: Знання України, 2003. – С. 389-406.
18. Регламент Сейму Республіки Польща <http://constitutions.ru/>
19. Романюк А. Парламентські вибори 25 вересня 2005 р у республіці Польща: порівняльний контекст // <http://postua.info/>
20. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи: інституційний вимір. – Львів: Тріада плюс, 2004. – 392 с.
21. Сало І.С. Політичні системи країн Вишеградської групи: досвід трансформації // Стратегічна панорама. – 2006. – №1. – С. 63-68.
22. Центрально-Восточная Европа во второй половине XX века. В 3т. Т.3. Трансформация 90-х годов. Ч.2. – М.: Наука, 2002. – 464 с.
23. Antoszewski A. Demokracja w III Rzeczypospolitej. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2002. – 216 s.

SUMMARY

I. ZADOROZHNY. TRANSFORMATION OF THE POLITICAL SYSTEM OF POLAND IN THE CONDITIONS OF DEMOCRATIC TRANSIT.

The article investigates the experience of functioning of the political institutes in the conditions of social and political transformations, basic factors which influenced the imperious model of Poland, and also principles and mechanisms of cooperation between legislative, executive powers and the president. Taking into account the permanent crisis of plenary powers in Ukraine as the main factor that breaks the process of consolidation of the democratic system in the state, author considers that actual research of imperious model of the Polish Republic will serve as a standard for our state.